

Hana Younis, *Biti kadija u kršćanskom carstvu: rad i osoblje šerijatskih sudova u Bosni i Hercegovini 1878–1914*, Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju, 2021, 439 str.

U izdanju Instituta za historiju Univerziteta u Sarajevu objavljena je ove godine knjiga dr. Hane Younis pod naslovom *Biti kadija u kršćanskom carstvu: rad i osoblje šerijatskih sudova u Bosni i Hercegovini 1878–1914*. Dr. Younis, viša naučna saradnica Instituta za historiju, autorica je više naučnih monografija, koje tretiraju teme kasnoosmanskog i austrougarskog perioda bosanskohercegovačke prošlosti. Ova studija predstavlja rezultat višegodišnjeg istraživanja arhivske građe pohranjene u pet arhivskih ustanova, kao i analize velikog broja objavljenih izvora, onovremene štampe i publikovane literature. Zavidnim umijećem autorica je uspješno, uz mnoštvo primjera iz svakodnevne prakse, što je karakteristično i za njene dosadašnje radove, komparirala različite vrste historijskih izvora te na taj način pokazala kako se odvijala djelatnost šerijatskih sudova u Bosni i Hercegovini za vrijeme austrougarske uprave.

Knjiga *Biti kadija u kršćanskom carstvu* sadrži četiri poglavlja: “Šerijatski sudovi u Bosni i Hercegovini na razmeđu carstava”, “Rad šerijatskih sudova”, “Šerijatski sudovi kroz brojke” i “Osoblje šerijatskih sudova: kadije, vježbenici, pisari”. Osim toga, njen sastavni dio čine predgovor, uvodna razmatranja, zaključak na bosanskom, arapskom i engleskom jeziku, prilozima, popisi korištenih izvora i literature, popisi priloga, kao i registri ličnih imena i geografskih pojmova. Veoma vrijedan doprinos ovoj monografiji predstavljaju fotografije kadija i vježbenika, njihovih potpisa i pečata, zatim različitih dokumenata nastalih djelatnošću šerijatskih sudova, kao i izvještaja i molbi upućenih Zemaljskoj vladi od strane kadija. Ova odabrana i predstavljena arhivska građa dodatno je obogatila glavni dio studije. Također, potrebno je istaći kako je autorica donijela važan popis svih uposlenika šerijatskih sudova u Bosni i Hercegovini koje izvori spominju u periodu od 1878. do 1914. godine. Uz ovaj spisak od 388 imena navodi se i mnoštvo

podataka o ovim osobama, kao što su mjesta službovanja pojedinih kadija i vježbenika, godina njihovog penzionisanja, premještanja ili smrti, razlozi njihovog otkaza, pojedinosti iz sudskih procesa vođenih protiv njih itd.

Priču o šerijatskim sudovima autorica je započela navođenjem osnovnih karakteristika šerijatskog pravnog sistema kakav je bio na snazi prije austrougarske okupacije Bosne i Hercegovine. Reforme provedene na ovome polju sredinom devetnaestog stoljeća imale su za cilj svojevrstu evropeizaciju pravnog sistema unutar Osmanskog Carstva, što je podrazumijevalo uvođenje novih sudskih instanci, kao što su bili građanski i trgovački sudovi. Austro-Ugarska je nakon okupacije, preuzimajući raniju administrativnu podjelu Bosne i Hercegovine, formirala kotarske, okružne i vrhovni građanski sud, dok su šerijatski sudovi nastavili funkcionisati bez ikakvih promjena. Kao drugostepeni organ za šerijatske sudove osnovan je Šerijatski sud II molbe, koji je 1883. godine preimenovan u Vrhovni šerijatski sud u Sarajevu. Iste godine šerijatski sudovi, koji su se nalazili u svim važnijim gradovima i kasabama, dobili su zvanični naziv *Kotarski kao šerijatski sud*. Godine 1906. ovaj naziv je opet promijenjen u *Kotarski šerijatski sud*.

U nastavku se autorica detaljnije bavila pitanjima osnivanja šerijatskih sudova, njihovom djelatnošću, nadležnostima i ingerencijama, položajem osoblja ovih sudova i njihovim svakodnevnim problemima sa kojima su se susretali u okviru svoje službe i statusa koji su zauzimali u društvu, kao i odnosom austrougarskih vlasti prema ovom sloju stanovništva, ali i šerijatskom pravnom sistemu u cjelini. Možda i najvažnije pitanje od nabrojanih jeste odnos između vlasti i kadija. Vlast je kontinuirano nastojala smanjiti ingerencije šerijatskih sudova i posebnim zakonskim odredbama ograničiti djelatnost kadija samo na pojedine pravne segmente, i to za muslimansko stanovništvo. Kadije je imenovao resiul-ulema, ali ih je potvrđivala Zemaljska vlada, pri čemu se posebno vodilo računa da predložena osoba bude lojalna Monarhiji te da u dotadašnjem radu nije bila kompromitovana. Iz tog razloga, kako autorica navodi, vlast je nakon okupacije i poticala starije kadije da napuste položaj i odsele, dajući im određenu materijalnu pomoć

za put, pri čemu su na upražnjena mjesta postavljane odane osobe. Kadije su veoma često radile u izuzetno neuvjetnim prostorijama, a njihov posao obavljao se i terenski, što je donosilo i niz drugih problema. Kadije su, za razliku od kotarskih sudaca, za svoj rad primali izuzetno malu platu, pri čemu je i pitanje penzionisanja bilo regulisano tek 1886. godine. Ove razlike između službenika, podređenost šerijatskih sudova građanskim, otežani uslovi na radu, nesigurnost egzistencije i obezbjeđivanja porodice, kao i ograničenost djelatnosti i u pojedinim segmentima koji su ostali u nadležnosti kadija, imali su za cilj funkciju šerijatskog suca, ali i ostalih službenika poput vježbenika i pisara, učiniti neprimamljivom i mlađe naraštaje odvojiti od interesovanja za ovaj posao. Pa ipak, iako se broj kotarskih šerijatskih sudova mijenjao kroz godine, njihova postojanost je uz sve navedene poteškoće trajala do kraja austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini.

Funkcionalnost šerijatskih sudova najbolje se uočava iz godišnjih izvještaja koje su kotarski sudovi bili dužni slati Vrhovnom šerijatskom sudu, a dalje i Zemaljskoj vladi. Oni daju egzaktno podatke o slučajevima koji su rješavani pred sudom, kao i o njihovom karakteru, odnosno navode da li se radi o parnicama, ostavinskim raspravama, vjenčanjima, razvodima i sl. U njima se donose i imena uposlenika dotičnog suda, pa su ovi izvještaji prvorazredni historijski izvori za proučavanje ove tematike. Autorica je predstavila sve dostupne iskaze za ukupno dvadeset i pet godina (1885–1907, 1911. i 1913) te je na taj način dodatno obogatila studiju i omogućila lakši pristup svim zainteresiranim istraživačima u izvore ove vrste. Izvještaji su predstavljeni u formi tabela, čime je estetski i funkcionalni segment monografije ispoštovan na zadovoljavajućem nivou.

Dr. Younis je studijom *Biti kadija u kršćanskom carstvu* na vrlo detaljan način i uz mnoštvo primjera iz izvorne građe opisala položaj kadija i ostalih službenika šerijatskih sudova u Bosni i Hercegovini za vrijeme austrougarske vlasti. Zbog takvog pristupa bosanskohercegovačka historiografija je obogaćena dodatnim važnim spoznajama u izučavanju „prava u stvarnosti“. Iako ova monografija nije sa pravnog aspekta tumačila temu šerijatskih su-

dova, ona je koristeći se historijskim metodama jasno pokazala svojevrsnu transformaciju ovih sudova uvjetovanu odnosom vlasti spram njih, odnosno sužavanjem ingerencija i nadležnosti šerijatskih sudaca, pri čemu su i nastojanja da se šerijatsko pravo podredi građanskom došla do potpunog izražaja.

Mehmed Hodžić